

بررسی نقش موقعیت گذرگاهی و ترانزیتی در توسعه و رونق گردشگری (مورد مطالعه کشور ایران)

مهدی نوری روستای^۱

۱- دانشگاه تربیت مدرس

[m noori1371@gmail.com](mailto:mnoori1371@gmail.com)

چکیده

جهانگردی و گردشگری از دیرباز در ایران رونق داشته و قرار گرفتن در مسیر جاده ابریشم، آمد و شد خاورشناسان، وجود کاروانسراها، چاپارخانه‌های قدیمی و راههای ارتباطی گسترده دلیل این مدعاست. کشور ایران با درک موقعیت گذرگاهی و ذاتی خود که سه قاره آسیا، اروپا و آفریقا را به هم پیوند می‌دهد و با داشتن جاذبه‌های گردشگری منحصر به فرد خود، می‌تواند با در نظر گرفتن زیرساخت‌ها و دستورالعمل‌ها در خصوص رشد و توسعه صنعت گردشگری جایگاه خود را در زمینه جذب گردشگر ارتقا دهد که مهمترین و پراهمیت‌ترین جنبه آن رشد و توسعه اقتصادی در زمینه‌های مختلف است. آمارهای موجود در زمینه جذب گردشگر در کشورهای حوزه خاومیان و به خصوص کشور ترکیه که موقعیتی جغرافیایی مشابه ایران دارد، حاکی از آن است که وضعیت بسیار مطلوبی را نسبت به ایران دارند. پژوهش حاضر با روش توصیفی-تحلیلی و استفاده از منابع کتابخانه‌ای (کتاب، مجلات، اینترنت) به تبیین موضوع پژوهش می‌پردازد و یافته‌های پژوهش گواه از این موضوع دارد که موقعیت گذرگاهی و ترانزیتی ایران نقشی انکار نشدنی و بی‌بدیلی در جذب و رونق گردشگری دارد و می‌تواند از این طریق ارزآوری و توسعه اقتصادی را بهبود بخشد.

واژگان کلیدی: موقعیت گذرگاهی، ترانزیت، گردشگری

۱- مقدمه

ایران، به سبب موقعیت جغرافیایی و میراث گرانبهای فرهنگی و هنری، از قدیم برای مسافران و جهان گردان جاذبه ای ویژه داشته و به علت قرار گرفتن در مسیر جاده ابریشم در گذشته، همانند امروز، از موقعیت بسیار مناسبی برای ایفای نقش گذرگاهی برخوردار بوده است. در نتیجه، در دوران باستان و سده های گذشته، کاروانهایی برای تجارت و بازرگانی از ایران عبور می کردند (جوادی، ۱۳۹۲). از مهم ترین اهداف توسعه کشور در چشم انداز ۲۰ ساله و برنامه چهارم توسعه کاهش وابستگی به درآمدهای نفتی و افزایش تنوع درآمدهای ارزی غیرنفتی است و صنعت توریسم بهترین جایگزین برای این امر مهم هست. کاهش نرخ بیکاری، اشتغال زائی، بازاریابی، افزایش سطح درآمد ملی، تأمین منابع انرژی، گسترش صنعت هتلداری، حمل و نقل، اقامت و پذیرایی از اهداف صنعت گردشگری است که همه و همه در سایه حضور امنیت امکان پذیر است (گراثیلی، ۱۳۹۳). از منظر اجتماعی، گردشگری در بستر محیط جغرافیایی صورت می گیرد که متشکل از محیط طبیعی، فرهنگی و اجتماعی است. از منظر سیاسی نیز، یکی از دلایل استقبال گردشگرها از یک کشور، ثبات سیاسی و خوش رفتاری کشورها در مناسبات بین المللی است. ورود گردشگر به یک کشور نشان از آرامش آن و همچنین نشانه قدرت و امنیت یک منطقه. اهمیت گردشگری در هر جامعه ای، متأثر از عوامل پیچیده و درهم بافته سیاسی اقتصادی و همچنین ویژگی های جغرافیایی است که دیگران را مجذوب خود می کند (مرتضایی، ۱۳۹۸). کشورهای مقصد برای موفقیت در جذب گردشگران باید با توجه به ویژگیهای فرهنگی و جغرافیایی خود نسبت به فراهم آوردن زیر ساخت های لازم اقدام نمایند (ابراهیم زاده، ۱۳۹۴).

۲- مبانی نظری

گردشگری

در فرهنگ لغت لانگمن گردشگری به معنای مسافرت و تفریح برای سرگرمی معنا شده است (1988:1712). Longman)واژه ی گردشگری به فعالیتی اطلاق می شود که در زمان سفر گردشگرها به وقوع می پیوندد. این واژه در برگیرنده ی همه چیز از قبیل برنامه ریزی سفر، مسافرت به مکان مورد نظر، اقامت در آنجا، بازگشت و یادآوری خاطرات سفر، بعد از بازگشت است. همچنین شامل فعالیتهایی است که مسافر به عنوان بخشی از سفر، انجام می دهد، نظیر خریدهای انجام شده و تعاملاتی که میان میزبان و مهمان به وجود می آید. خلاصه آنکه، گردشگری تمامی فعالیتهای و تأثیراتی است که در طول سفر برای بازدیدکننده، به وقوع می پیوندد (نصرالهی و دیگران، ۱۳۹۳). گردشگری به عنوان صادرات نامرئی درآمدزاترین و ارز آورترین صنعت است و سهم بسزایی در کاهش فقر و ارتقای سطح زندگی و تعاملات مثبت فرهنگی دارد. در عصر فرامردن امروزی یک واقعیت مهم اجتماعی است که عموماً از دیدگاه های تعادل فرهنگی و تعادل های توسعه ای عدالت اجتماعی به آن می نگرند (کیانی، ۱۳۹۸). گردشگری به عنوان یک صنعت در دهه های اخیر گسترش زیادی یافته و یکی از بزرگترین منابع درآمد و اشتغال زای جهان به شمار می آید (tomazoniT and Crosdales, 2013:22). سازمان جهانگردی از آن

به عنوان یکی از بزرگترین و پردرآمدترین صنعت رو به رشد دنیا نام برده (UNWTO, May 2012). به همین علت پژوهشگران و متخصصان علاقمند به بررسی نقش گردشگری در توسعه اقتصادی و اجتماعی جوامع میزبان در سطوح مختلف ملی، منطقه ای و محلی می باشند (Albalade at al, 2009:1). کشور ایران از لحاظ منابع تاریخی، فرهنگی و طبیعی، جز ۱۰ کشور اول دنیاست اما تنها کمتر از ۱ درصد سهم درآمد جهانی صنعت توریست را به خود اختصاص داده است (مستوفی الممالکی و گورانی، ۱۳۸۷). هرچقدر کشوری در در عوامل جغرافیایی قوی و توانا باشد توسعه یافتگی آن بهتر و بیشتر است. در واقع با توانایی و قدرتمندی کشورها در بهره برداری از زمین و منابع طبیعی است که موفقیت در ژئوپلیتیک گردشگری به دست می آید و امروزه زمین و چشم اندازهای طبیعی و موقعیت جغرافیایی بحث اصلی در جذب توریسم است (مهکویی و دیگران، ۱۳۹۱).

موقعیت گذرگاهی

موقعیت گذرگاهی یعنی محل عبور و مرور و قرار گرفتن در سر چهارراه و گذرگاه و حمل و نقل بین المللی. چنانچه موقعیت گذرگاهی در مقیاس منطقه ای اهمیت داشته باشد یک موقعیت استراتژیک به حساب می آید. موقعیت گذرگاهی القاکننده این نکته است که به واسطه این موقعیت، محیط طبیعی و سرزمین امکانات و فرصتهای متفاوتی را در اختیار مردم آن سرزمین قرار داده است (نوری روستایی، ۱۳۹۷). در تعریفی دیگر، موقعیت گذرگاهی حالتی است که یک کشور در کنار تنگه های مهم قرار داشته باشد. مانند کشور ترکیه که تنگه های بسفر و داردانل را در اختیار دارد. این تنگه ها هم از حیث نظامی و هم از جهت اقتصادی دارای اهمیت زیادی هستند. زیرا بر معیار حمل و نقل کالا و تردد افراد و نیروها نظارت دارد. (اطاعت، ۱۳۷۶: ۳۷، ۳۸). در واقع کشور گذرگاهی یا به نوعی ترانزیتی که محل عبور و مرور تلقی می گردد، با فراهم آوردن شرایط برای حمل و نقل بین المللی و منطقه ای و تامین امنیت در داخل مرزها جغرافیایی خود برای کشورهای عبور کننده (چه عبور کننده کالا و زیرساخت ها و کابل های فیبر نوری و یا تردد انسان) می تواند نوعی وابستگی و به دنبال آن همبستگی کشورهای عبور کننده را نسبت به خود به دنبال داشته باشد. بنابراین موقعیت ارتباطی و ترانزیتی نه تنها به تولید ثروت و درآمد ملی کمک می کند بلکه امکان کنترل را برای کشور ترانزیتی فراهم کرده و نوعی رابطه سیاست خارجی از موضع برتر را به کشور دارنده ی آن اعطا می کند. (حافظ نیا، ۱۳۹۶: ۴۰۵).

ترانزیت

ترانزیت کالا به مفهوم ورود کالا از مرز یک کشور و خروج از مرز یک کشور است. محموله های ترانزیتی که از یک کشور از امکانات زیر بنایی حمل و نقل، امکانات رفاهی و سایر خدمات آن کشور بهره می گیرند و عوارض ترانزیتی پرداخت می کنند. (احمدی پرتوی، ۱۳۸۹). بنابراین ترانزیت رویه ای است که به موجب آن اجازه داده می شود تا کالا یا مسافر خارجی که مبدا و مقصد آن خارج از قلمرو جغرافیایی کشور می باشد، تحت نظارت و شرایط خاص از یک نقطه مرزی وارد و از نقطه مرزی دیگر خارج شود (سند توسعه ویژه فرابخشی توسعه ترانزیت، ۱۳۸۵). از آنجایی که ترانزیت کالا به دلیل استفاده عمده از بسترهای موجود و زیرساختهای سخت افزاری و نرم افزاری، نیاز چندانی به احداث زیرساخت جدید نداشته و با امکانات موجود و احیای بازنگری آنها می تواند در توسعه شبکه های حمل و

نقل بین المللی-افزایش اشتغال-کمک به رشد اقتصادی و... کمک نماید. لذا بسیاری از کشورها به ترانزیت کالا به عنوان فرصت نگریسته و با یکدیگر بر سر کسب و انحراف مسیر ترانزیتی به سمت کشور خود به رقابت پرداخته و با بررسی عوامل مختلف تاثیر گذار بر آن سعی در رفع مشکلات و کاهش هزینه ها و... بالطبع کسب مشتریان جدید دارند. بنابراین تردد کالا از قلمرو کشورهای دیگر و خروج از آن به منظور رسیدن به مقصد، ترانزیت تلقی گردیده و واژه ای در عملیات حمل و نقل بین المللی محسوب می گردد. (دوست خواه و اجاری، ۱۳۹۴). در آمد حاصل از ترانزیت در برخی از کشورها که از موقعیت ترانزیتی برخوردارند، سهم مهمی در تولید ناخالص ملی دارد. بخش حمل و نقل از جمله بخشهای زیربنایی اقتصادی هر کشوری می باشد. یکی از مزایای گسترش شبکه حمل و نقل به خصوص برای بعضی از کشورها که دارای موقعیت خاص و استراتژیک هستند کسب درآمدهای ارزی ناشی از حمل و نقل کالاهای ترانزیتی است که در این خصوص می توان به کشور فرانسه اشاره نمود که درآمد ارزی این کشور از محل ترانزیت کالا نزدیک به ۸ درصد تولید ناخالص ملی آن می باشد. (آزادانی و عباسی، ۱۳۸۹).

ایران به عنوان یک کشور گذرگاهی

کشور ایران از جمله کشورهایی است که به لحاظ قرار گرفتن در موقعیت جغرافیایی بسیار مناسب و موقعیت گذرگاهی منحصر به فرد، از مزایای ترانزیتی خوبی برخوردار است. در جنوب ایران خلیج فارس قرار دارد که کشورهای عمده تولید کننده نفت جهان را در خود جای داده است و به عنوان گلوگاه انرژی جهان محسوب میشود. در شمال ایران نیز دریای خزر قرار دارد که بهترین پل ارتباطی میان کشورهای ایران، روسیه، قزاقستان، ترکمنستان و آذربایجان است و می تواند نقش مهمی در تجارت میان این کشورها ایفا کند. همچنین از غرب و شرق با کشورهای ترکیه، عراق، افغانستان و پاکستان همسایه است. به عبارتی ایران میتواند به عنوان پل ارتباطی میان این کشورها با یکدیگر و سایر مناطق جهان نقش موثری ایفا کند (نوری، ۱۳۹۷). کشور ایران به لحاظ جغرافیایی و ژئوپلیتیکی همواره نقش مهمی در منطقه حتی جهان داشته است. تا دوران ظهور شبکه های ارتباطی و اطلاعاتی، ایران یکی از مهمترین و گاه تنها راه ارتباطی شرق و غرب محسوب میشده است. از آن پس نیز کشف ذخایر عظیم نفتی در خاورمیانه و قرار داشتن ایران در کانون این ذخایر اهمیت ژئوپلیتیکی مضاعف به این کشور بخشید. با این حال بی راه نیست اگر بگوییم که تک تک و ویژگیهای جغرافیایی ایران بدان اعتباری ژئوپلیتیکی ژئواستراتژیکی بخشیده است. (عزتی، ۱۳۹۳).

برخی کارکردهای موقعیت گذرگاهی ایران

۴-۵- کارکرد ارتباطی

به لحاظ موقعیت ارتباطی، فضای جغرافیایی ایران در محور شمال - جنوب دو عرصه جغرافیایی آب و خشکی را به هم پیوند می دهد و در مسیر عمومی ارتباط قاره های اروپا و آسیا و اقیانوسیه، به ویژه آسیای جنوبی و جنوب شرقی قرار دارد. از این رو ایران در معرض تعاملات، استراتژیها، جابه جاییها و پدیده هایی قرار دارد که به هر نحو با موقعیت ارتباطی ایران مرتبط باشند. ایران از لحاظ ژئوپلیتیک و ژئواستراتژیک، طی دو قرن اخیر، دقیقاً در حد فاصل استراتژیهای دو قدرت بزرگ جهانی رقیب قرار داشته و نقش حایل را در فرایند رفتارهای رقابت آمیز قدرتهای جهانی بازی کرده است (حافظ نیا، ۱۳۹۵: ۱۷).

۴-۳- کارکرد اقتصادی

کشور ایران به دلیل اینکه در مسیر ترانزیت کالا و گذرگاه جمهوری های بالتیک، قفقاز، آسیای میانه و اسلاو قرار گرفته است، از موقعیت ممتاز و بی نظیری برخوردار است. لذا از نظر حجم ترانزیت می تواند از عملکرد بیشتری برخوردار باشد (زینالی فرد، ۱۳۸۶). به واسطه اهمیت و تأثیری که این موقعیت بر روی قدرت ملی کشورها به خصوص جمهوری اسلامی ایران دارد، ضرورت دارد که این بخش مورد توجه قرار گیرد. این نکته حائز اهمیت است که مینا قرار دادن بخش کشاورزی و صنعت برای توسعه ایران، یک خطای استراتژیکی است. با توجه به خشک و نیمه خشک بودن سرزمین ایران و قليل بودن منابع آبی سطحی و زیر سطحی، و نبود زمینه های اساسی و لازم برای صنعتی شدن و رشد و دانش کافی برای این امر در نتیجه موقعیت گذرگاهی و ترانزیتی که به صورت خدادادی در سرزمین ایران وجود دارد، اگر مورد توجه قرار گیرد و ابعاد آن به طور کامل شناسایی شود، می تواند به عنوان یک عامل در رشد و توسعه اقتصادی و در نتیجه افزایش قدرت ملی تأثیر گذار باشد (احمدی، مصاحبه، اردیبهشت، ۱۳۹۷).

کارکرد امنیتی

موقعیت گذرگاهی میان میان آسیا، اروپا و آفریقا اهمیت کشور ایران را در سطح منطقه و جهان دوچندان کرده است. وزرای ترابری کشورهای اروپایی در نشست کمیسیون اروپایی هلسینکی در سال ۱۹۹۳، مسیر دالان شمال جنوب را برای پیوند تجاری قاره های آسیا و اروپا معرفی کردند که ارتباط ترانزیتی کشورهای شمال اروپا، اسکاندیناوی و روسیه از طریق ایران با کشورهای حوزه اقیانوس هند، خلیج فارس و جنوب شرقی آسیا را برقرار می کند. در صورت و انجام این طرح ها، این اقدامات باعث اشتغال و جلوگیری از مهاجرت شده و تأمین امنیت ملی و منطقه ای را به همراه دارد (عبدی و دیگران، ۱۳۹۷). به بیانی دیگر، کارشناسان معتقدند از نظر امنیتی، عبور خط لوله صادرات نفت و گاز کشورهای حوزه مازندران از ایران، براساس اصل وابستگی متقابل، امنیت این کشورها را به امنیت ملی ایران پیوند خواهد زد و همسایگان ما ناچار خواهند شد در رفتارهای سیاسی خود ملاحظات امنیتی ایران را در نظر بگیرند (گودرزی، ۱۳۸۸).

کارکرد کنترلی

از گذشته تا کنون همواره شاهد این حقیقت بوده ایم که کشورهایی که به صورت گذرگاه بوده اند و به نوعی امکان تردد را برای کشورهای دیگر به وجود آورده اند چه تردد زمینی، دریایی، هوایی و چه به صورت عبور فیبر نوری و مخابراتی، حالت کنترلی و فرادستی برای آنها به وجود آمده است. در واقع وقتی که یک کشور در مسیر کریدورهای منطقه ای یا بین المللی و یا گذرگاه (چه گذرگاه منطقه ای و بین المللی) شناخته شود با به وجود آوردن ربر ساخت ها و امکان دهی هر چه بیشتر بدین منظور و همچنین تأمین امنیت از طریق برنامه ریزی های مداوم به نحوی که این امنیت برای کشورهای تردد کننده که از این گذرگاه تردد می کنند قابل محرز باشد، می تواند شرایط و ویژگی خاصی را برای کشور ایران به وجود آورد که تا کنون از این شرایط بهره کافی را نبرده است و عملکرد ضعیفی را در این زمینه داشته است. در واقع این شرایط می تواند اینکار عمل و امکان کنترل را بر روی کشورهای تردد کننده و فضای موجود را به وجود آورد (حافظ نیا، مصاحبه، مهر، ۱۳۹۷).

۴-۵- کارکرد ترانزیتی

کشور ایران در حوزه ترانزیت به علت دارا بودن مزیت‌های چهارگانه منابع انسانی، منابع انرژی، ذخایر معدنی و موقعیت ممتاز جغرافیایی از نظر قرار گرفتن در مرکز هارتلند جدید، همسایگی با ۱۵ کشور و دسترسی‌های راهبردی به آسیای میانه و قفقاز به عنوان پلی مطمئن میان اروپا و آسیا برای تحقق مبادله و ترانزیت کالا، نقش بسیار پر اهمیتی را ایفا کرده است. براساس نظر کارشناسان سازمان ملل متحد در امور حمل و نقل بین‌المللی، از مجموع سه کریدور حمل و نقل جهانی، دو کریدور از ایران می‌گذرد (شریفی کیا و بویه، ۱۳۹۰).

ایران به عنوان یک کشور توریستی و گردشگری

ایران کشوری چهار فصل و دارای مناظر طبیعی، پدیده‌های جغرافیایی، آب‌گرمهای طبیعی، دریاها، سواحل دریا، دریاچه‌ها، شرایط مختلف آب و هوایی، پیست اسکی، جنگلهای بوم‌شناختی مختلف، کوهها، بناهای تاریخی و هنری و موزه‌های طبیعی می‌باشد که همه اینها نشان‌دهنده اکولوژی منحصر به فرد ایران برای گردشگران است (رسول زاده اقدم، ۱۳۹۵).

جهانگردی و گردشگری از دیرباز در ایران رونق داشته و قرار گرفتن در مسیر جاده ابریشم، آمد و شد خاورشناسان، وجود کاروانسراها، چاپارخانه‌های قدیمی و راههای ارتباطی گسترده دلیل این مدعاست. دردوره‌های متفاوت و در حکومت‌های مختلف از جمله هخامنشیان، سلوکیان و غیره به این مسئله براساس شرایط گوناگون توجه شده است. در زمان صفویه یکی از درخشانترین دوران سیاحت در ایران رقم خورد که مهمترین عوامل آن توسعه، افزایش امنیت، راههای ارتباطی مناسب و تأسیسات متعددی بوده که در این دوره

در ایران ایجاد شده است (الوانی و پیروز بخت، ۱۳۸۵ : ۵۲). ایران با بیش از ۷۰۰۰ سال تمدن، زمینه و میراث فرهنگی جزء اولین کشورهای با قدمت و تمدن تاریخی می‌باشد. بر اساس گزارش یونسکو در سال ۲۰۰۷، ایران جزء ۵ کشور برتر از نظر میراث فرهنگی و زمینه تاریخی و از طرفی دیگر، جزء ده کشور اول در زمینه پتانسیل جذب گردشگر بین‌المللی در جهان محسوب می‌شود، ولی ایران در صنعت گردشگری در رده ۷۷ جهان و در زمینه میزان پذیرش گردشگر خارجی در رده ۷۰ جهان قرار دارد بر اساس گزارش یونسکو در سال ۲۰۰۷، ایران جز پنج کشور برتر از نظر میراث فرهنگی و جز ده کشور اول در زمینه پتانسیل جذب گردشگر بین‌المللی در جهان می‌باشد (رسول زاده اقدم، ۱۳۹۵). علی‌رغم اهمیت صنعت گردشگری در رشد اقتصادی کشورها، باید توجه داشت که گسترش زیر ساخت‌های مناسب در صنایع مرتبط با گردشگری، پیش‌نیاز توسعه این صنعت و الزامات جذب گردشگر در هر کشور بوده و نقش مهمی در چگونگی رابطه بین گردشگری و رشد اقتصادی کشورها ایفا می‌کند. (رضاقلی زاده، ۱۳۹۹).

گردشگری یکی از ابزارهای مهم توسعه در جهان شناخته شده است. بسیاری از کشورهای جهان در سیاست‌ها و برنامه‌های کشورشان، به گردشگری به عنوان ابزاری مؤثر برای ادامه روند توسعه سیاسی، فرهنگی و اقتصادی توجه خاصی مبذول می‌کنند. (نظم‌فر و علی بخشی، ۱۳۹۹). گردشگری به عنوان بزرگ‌ترین صنعت خدماتی دنیا، نقش و جایگاه ویژه‌ای در توسعه ی مناطق جغرافیایی دارد. هنگامی که ابعاد و زمینه‌های مرتبط با گردشگری به خوبی

شناخته شود، به طور یقین در جهت توسعه واقعی مناطق جغرافیایی گام‌های علمی و اجرایی مطلوب‌تری برداشته خواهد شد. مناطق نمونه‌ی گردشگری، زیرمجموعه‌ی قطب‌های گردشگری و یکی از مهم‌ترین مباحث مهم مطرح شده در صنعت گردشگری هستند. توسعه‌ی مناطق نمونه‌ی گردشگری، توسعه‌ی قطب‌های گردشگری را به دنبال دارد و سبب رونق گردشگری یک قطب گردشگری می‌شوند (سقای مزیدی و سید رضایی، ۱۳۹۹).

برخی کارکردهای صنعت گردشگری

کارکرد اقتصادی

گردشگری از نظر اقتصادی به عنوان یک منبع تامین درآمد و ارز محسوب می‌شود. کشورهای مختلف جهان در سایه برخورداری از امکانات گوناگون و جاذبه‌های متنوع، در پی جذب و جلب جهانگردی به سوی خویش هستند. باوجودی که در تمامی برنامه‌های توسعه سالیان اخیر بر رهایی از اقتصاد تک‌محصولی متکی بر صادرات نفت تاکید شده ولی در مقام عمل موفقیت و کامیابی قابل توجه، ملموس و محسوسی در این زمینه به دست نیامده است. رشد و توسعه صنعت گردشگری در ایران به عنوان یکی از راهکارهای عملی رهایی از اقتصاد تک محصولی و متنوع سازی منابع درآمدی کشور باید بیش از پیش مورد توجه برنامه ریزان و سیاستگذاران کشور قرار گیرد (رسول زاده اقدم، ۱۳۹۵).

ایجاد شغل

گردشگری باعث ارتقاء سطح بهداشت و ایجاد شغل در جهان می‌شود. گردشگری یک موتور اقتصادی برای اقتصاد کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه می‌باشد. بر اساس گزارش آماری انجمن مسافرت و گردشگری جهانی در سال ۲۰۱۰، صنعت گردشگری ۷ / ۱۰ درصد تولید ناخالص جهانی را شامل می‌شود؛ این صنعت همچنین ۲۰۰ میلیون شغل در سراسر جهان ایجاد کرده است و حدود ۸ درصد شاغلین در جهان در این صنعت مشغول به کار می‌باشند. در سه سال اخیر حدود ۵ / ۸ میلیون شغل جدید به خاطر رونق گردشگری ایجاد شد. تا سال ۲۰۲۰، تخمین زده میشود که صنعت گردشگری ۱۲ درصد تولید ناخالص جهانی را شامل شود؛ همچنین ۲۵۰ میلیون شغل در سراسر جهان ایجاد کند و حدود ۹ درصد شاغلین در جهان در این صنعت مشغول به کار گردند (رسول زاده اقدم، ۱۳۹۵). صنعت گردشگری تلفیقی از فعالیت‌ها، خدمات و زیرساخت‌های مختلف است که از مهم‌ترین آن‌ها می‌توان خطوط هوایی، رستوران‌ها و مراکز اقامتی و هتل‌ها را نام برد که از نظر اشتغال زایی و درآمد، بخش بزرگی از صنعت بزرگ گردشگری را تشکیل می‌دهند (قلی زاده، ۱۳۹۹). در واقع سفر و گردشگری تبدیل به یکی از بزرگترین حوزه‌های کسب و کار در دنیا شده به طوری که با صنایع وابسته به گردشگری در مجموع حدود ۱۰،۴ درصد از تولید ناخالص داخلی و ۱۰ درصد از کل اشتغال دنیا در سال ۲۰۱۸ به خود اختصاص داده است. سهم مستقیم سفر و گردشگری از تولید ناخالص داخلی جهان ۳ درصد و سهم مستقیم اشتغال آن ۳،۸ درصد از کل اشتغال می‌باشد (اتاق بازرگانی صنایع معادن، ۱۳۹۸).

کارکرد امنیتی

یکی از زمینه‌های ایجاد امنیت پایدار رونق گردشگری در یک منطقه است. زیرا امنیت و گردشگری، پارامترهای یک معادله هستند که نسبتی مستقیم با هم دارند. در واقع همان طور که یکی از عوامل مهم رونق گردشگری وجود امنیت است، توسعه گردشگری در یک منطقه و تردد گردشگری در یک مقصد نیز موجب به وجود آمدن امنیت در آن منطقه خواهد شد. از این رو توسعه پایدار صنعت گردشگری و مقوله امنیت ارتباط تنگاتنگی با هم دارد. (موفر پاک، ۱۳۹۷).

امنیت ملی، شاخص‌ترین عامل گسترش گردشگری در هر کشوری است؛ و توسعه صنعت گردشگری در هر کشور نشان از ثبات امنیت ملی در آن کشور دارد؛ و آن کشور را به عنوان قطب امن گردشگری به جهانیان معرفی می‌کند. به عبارتی، ورود گردشگران خارجی به یک کشور نه تنها موجب تهدید امنیت ملی نمی‌شوند بلکه به تحکیم آن نیز کمک می‌کنند (گرائیلی، ۱۳۹۳). امروزه صنعت گردشگری شاخصه مهمی است که می‌تواند امنیت ملی را در مقیاس جهانی تبیین کند. به گونه‌ای که میزان ورود گردشگران خارجی به یک کشور نشانه ثبات و امنیت حاکم بر آن است و از طرفی تبادل گردشگر میان کشورها، نشانه‌ای از صلح و دوستی در روابط بین‌المللی است (افشار و قریشی، ۱۳۹۳).

رشد و توسعه صنعت گردشگری پدیده‌ای کاملاً امنیت محور بوده است و بین امنیت و صنعت گردشگری رابطه متقابلی وجود دارد. بدین صورت که: وجود امنیت سبب رونق گردشگری است و عدم امنیت سبب رکود گردشگری است (گرائیلی، ۱۳۹۳). برای آنکه صنعت گردشگری در ایران سهم واقعی خود را از بازارهای جهانی به دست آورد و از سود سرشار آن بهره‌مند شود نیازمند یک عزم ملی در کلیه نهادها و ترجمان‌ها هستیم. از سویی به علت تبلیغات علیه امنیت داخلی ایران و شناساندن چهره نامطلوب از کشور با گسترش این صنعت می‌توان به تقویت هویت ملی و ارتقاء سازگاری رسید این امر به نوبه خود صلاح و تبادل فرهنگی و امنیت فرهنگی و اجتماعی را برای کشور به ارمغان خواهد آورد و آن را به عنوان یک قطب امنیت گردشگری به جهانیان معرفی خواهد نمود (گرائیلی، ۱۳۹۳).

از این رو امنیت و گردشگری دو مقوله وابسته به یکدیگر در ارتباط تنگاتنگ در مناسبات داخلی و خارجی هستند. امنیت و گردشگری در تعامل دوجانبه هم می‌توانند تأثیر افزایشی بر هم داشته باشند و هم تأثیر کاهشی. به این معنا که افزایش (یا کاهش) امنیت، باعث رونق (یا رکود) گردشگری خواهد شد و بالعکس، بنابراین گردشگری ارتباط مستقیم با مقوله امنیت است. ایجاد امنیت، تسهیلات و ارائه امکانات رفاهی و خدماتی لازم به گردشگران از جمله وظایف اصلی دولت‌ها نسبت به جریان گردشگری هست (افشار و قریشی، ۱۳۹۳).

۳- پیشینه پژوهش

رابطه با نقش موقعیت گذرگاهی و ترانزیتی در رونق و توسعه گردشگری تا کنون پژوهش کامل و جامعی که بتواند کل عنوان را پوشش دهد صورت نگرفته است. هر چند به صورت جزئی اشاره‌ای دارند که در ادامه برخی از این موارد به صورت مختصر یدین شرح است:

جواد رحیمی مقدم و افسانه شجاعی در پژوهشی با عنوان: نقش موقعیت ژئوپلیتیکی مرز مهران در توسعه پایدار گردشگری شهرستان مهران در استان ایلام (۱۳۹۲) بیان می‌کنند که موقعیت ویژه و استثنایی شهرستان مهران در دسترسی سریع و آسان به اماکن زیارتی کشور عراق، بازگشایی بازارچه مرزی و گمرک مهران، عبور مسیر ترانزیتی کالا از مرز مهران به عراق و از آنجا به دیگر کشورها و برخورداری از جاذبه‌های اکوتوریستی، تاریخی و نیز تمایل بیشتر دولت عراق به مراودات مرزی از این ناحیه نسبت به پایانه‌های دیگر، فرصت‌های ویژه‌ای را در زمینه‌ی گسترش صنعت گردشگری و توسعه پایدار اقتصادی را در اختیار این منطقه قرار داده است. نتایج نشان می‌دهد که موقعیت ژئوپلیتیکی در جذب گردشگر و توسعه توریسم قابلیت بالایی را دارد و مرز مهران با توجه به موقعیت ژئوپلیتیکی توانایی توسعه گردشگری و درآمدزایی را برای منطقه دارد.

پریوش کرمی در مقاله‌ای تحت عنوان: گردشگری، موضوع علم جغرافیا (۱۳۹۱) به این نکته اشاره می‌کند که موقعیت جغرافیایی کشورها رابطه تنگاتنگی با گردشگری دارد. رسانا حشمتی پور در پژوهشی تحت عنوان: جاده ابریشم، رهگشای توسعه گردشگری در کشورهای اسلامی (۱۳۸۹) اشاره دارد که کشورهایی که در مسیر ارتباطی جاده ابریشم قرار دارند نه تنها حفظ و نگهداری آن را بر عهده دارند بلکه موجب زنده ماندن سنت‌های منطقه و رونق گردشگری می‌گردد.

۴- روش شناسی و محیط شناسی پژوهش

پژوهش حاضر با روش توصیفی-تحلیلی و استفاده از منابع کتابخانه‌ای (کتاب، مجلات، اینترنت) به تبیین موضوع پژوهش می‌پردازد. کشور ایران، سرزمین پهناوری است که به سبب وسعت خاک، موقعیت جغرافیایی، راه‌های ارتباطی و جاذبه‌های گردشگری، برای جهانگردان خارجی اهمیت ویژه‌ای دارد. طبیعت جذاب ایران، تنوع آب و هوا و فرهنگ و تمدن درخشان چند هزار ساله ایران، این کشور باستانی را سرشار از جاذبه‌های گوناگون کرده است. این مناطق و جاذبه‌ها را می‌توان به دو گروه جاذبه‌های طبیعی و جاذبه‌های تاریخی-فرهنگی تقسیم کرد (جواد، ۱۳۹۲). هم‌اکنون کشور ایران به صورت بالقوه یکی از پانزده کشور قدرتمند جهان از نظر: سرزمین وسیع، ژرفای استراتژیک، منابع سرشار طبیعی و استراتژیک، جمعیت متناسب، موقعیت استثنایی ژئوپلیتیک (گذرگاهی)، تاریخ، هویت ملی، ادبیات غنی، و ملتی پویا است؛ اما از آنجایی که اثربخشی مؤلفه‌های قدرت ملی در سیاست خارجی مستلزم همراهی جنبه‌های نرم افزاری با ارتباطات گسترده بین‌المللی در سطوح جهانی است، توجه نکردن به این مهم سبب شده تا این کشور از دید نبود جایگاه متناسب در صف بندی‌های نوین نظام بین‌الملل با رشد روزافزون هزینه‌ها و کاستی منافع ملی و بین‌المللی روبه‌رو گردد (رشنو، ۱۳۹۱). افرادی بر این باور هستند که آنچه موجب اتصال و ارتباط ایران با نظام جهانی و تاثیرگذاری ایران در سده‌ی اخیر شده، موقعیت جغرافیایی و چهار راهی کشور ایران بوده و این عامل ایران را با نظام بین‌الملل مرتبط کرده است (اطاعت، ۱۳۹۱: ۵۴). ایران جایگاه پراهمیت و استراتژیک بسیار مهمی برای قدرتهای عمده در جهان امروز و همچنین اهمیت منطقه‌ای در میان خلیج فارس از نظر نظامی و جغرافیایی دارد. در واقع ایران یک مرز بین شرق و غرب است (Rise.steven 2014). مناظر طبیعی و چشم‌اندازهای زیبا؛ دریاها و دریاچه‌ها و سواحل آنها، مانند سواحل دریای مازندران، و سواحل و جزایر خلیج فارس و دریای عمان و دریاچه ارومیه کوه‌ها، مانند رشته کوه البرز و زاگرس؛ جنگل، مانند پارک جنگلی سیسنگان، پارک

جنگلی نور، و گردشگاه جنگلی هراز؛ آبهای معدنی، مانند آب گرم سرعین، آب گرم الیجان، و آب گرم محالت؛ پارکهای ملی و مناطق حفاظت شده، مانند پارک ملی گلستان، پارک ملی بمو، پارک ملی خجیر، و پارک ملی دریاچه ارومیه؛ و کویر، مانند کویر لوت (جوادی، ۱۳۹۲). تاریخ کهن ایران و قرار گرفتن در مسیر جاده ابریشم و راه ارتباطی بین دنیای شرق و غرب، باعث شده تا ایران به عنوان یکی از قطبهای مهم تمدن بشری در جهان مطرح باشد. فرهنگ اصیل باستانی و آمیختن آن با فرهنگ اسلامی به اهمیت آن افزوده و به خصوص در سالهای اخیر حس کنجکاوی دانشمندان، جامعه شناسان، محققان، مردمشناسان، و گردشگران را در مورد بازدید و مطالعه این سرزمین افزایش داده است. آثار و نشانه های متنوع و مختلفی که از سیر تکوینی فرهنگ و تمدن ایران برجای مانده است، می تواند به عنوان جاذبه های گردشگری مورد استفاده قرار گیرد (رضوانی، ۱۳۷۴: ۲۱۷).

وضعیت آمار و ارقام گردشگری ایران

براساس آمار مجمع جهانی اقتصاد در مورد شاخص های رقابت پذیری گردشگری ایران و مقایسه آن با رقبای

منطقه خود در زمینه گردشگری می توان بیان داشت ایران طی سال های اخیر در بسیاری از شاخصها رشد مطلوبی داشته است. ایران در سال ۲۰۱۱ رتبه ۱۱۴ از بین ۱۳۹ کشور، در سال ۲۰۱۳، با ۱۶ پله صعود، رتبه ۹۸ از بین ۱۴۰ کشور، در سال ۲۰۱۵ رتبه ۹۷ از بین ۱۴۱ کشور و در نهایت در سال ۲۰۱۷ با ۴ پله صعود، رتبه ۹۳ از بین ۱۳۶ کشور جهان را به خود اختصاص داده است. امتیاز ایران در شاخص رقابت پذیری سفر و گردشگری ۲۰۱۷، معادل ۳,۴ است که این امتیاز در سال ۲۰۱۵، ۳,۴ بوده است. همچنین رتبه ایران از جایگاه نهم در بین کشورهای خاورمیانه در سال ۲۰۱۵ به جایگاه هشتم در سال ۲۰۱۷ در این گروه صعود کرده است. روند روبه رشد ورود گردشگران به ایران و وضعیت بسیار مطلوب در شاخص هایی همچون قیمت رقابتی در کنار روند روبه رشد در سایر شاخص های رقابت پذیری، نشان دهنده جذابیت های سرمایه گذاری در صنعت گردشگری ایران است (semega.ir/Home/Tourism).

جدول (شماره ۱) آمار گردشگران ورودی طی سالهای ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۶

سال	هوایی	دریایی	زمینی	نامشخص	کل مرزها
سال ۱۳۹۰	۶۳۸۵۵۷	۲۶۲۷۶۷۳	۲۷۸۹۶	-	۳۲۹۴۱۲۶
سال ۱۳۹۱	۹۵۳۰۴۷	۳۰۷۹۶۴۱	۱۹۷۲۷	-	۴۰۶۳۰۵۳
سال ۱۳۹۲	۱۳۳۱۱۰۹	۳۴۴۰۳۵۲	۳۰۳۶۵	-	۴۸۰۱۸۲۶

سال ۱۳۹۳	۱۵۱۷۸۹۵	-	۲۸۷۸۸	۱۳۰۴۱۰	۱۶۷۷۰۹۳
سال ۱۳۹۴	۱۶۸۱۸۹۹	۳۱۸۰۵۷۵	۲۸۱۴۲	۱۵۵۲۷۲	۱۸۶۵۳۱۳
سال ۱۳۹۵	۱۶۹۲۳۴۶	۳۱۸۰۵۷۵	۲۸۱۶۳	-	۴۹۰۱۰۸۴
سال ۱۳۹۶	۱۵۲۲۵۹۷	۳۵۶۳۹۷۲	۲۶۹۵۵	-	۵۱۱۳۵۲۴

منبع: سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری، معاونت گردشگری، دفتر برنامه ریزی و حمایت از توسعه گردشگری: فروردین (۱۳۹۵).

مقایسه کشور ترکیه با ایران در زمینه موقعیت ترانزیتی و گردشگری

ترکیه

در مورد کشور ترکیه که از نظر شاخص رقابت پذیری گردشگری در جایگاه ۳۳ ام جهان قرار دارد، می توان گفت دو زیرشاخص به ارتقای رتبه ترکیه در این شاخص بیشترین کمک را کرده اند که عبارتند از: موقعیت خاص جغرافیایی، زیرساختهای حمل و نقل هوایی، منابع فرهنگی و آمادگی برای سفرهای تجاری. مسلماً اگر نقاط ضعف ترکیه در زمینه زیرشاخص امنیت و ایمنی وجود نداشت، این کشور از جایگاه قابل ملاحظه‌ای در صنعت گردشگری جهان برخوردار میشد (کریمی دستنایی، ۱۳۹۵). کشور ترکیه تا سال ۲۰۲۳ برنامه ها و استراتژیهای مختلفی معرفی کرده که نشان دهنده توجه این بخش کشور به بخش گردشگری می باشد، ۲۹ استراتژیک این کشور در بخش گردشگری عبارتند از: برنامه ریزی، سرمایه گذاری، سازمان ها، گردشگری داخلی، تحقیق و توسعه، حمل و نقل و زیرساخت، بازاریابی و ترفیع، آموزش، کیفیت خدمات، برندسازی شهری، متنوع سازی گردشگری، مناطق توسعه گردشگری، کریدورهای توسعه گردشگری و شهرهای گردشگری مسلماً با چنین برنامه ریزی پیشرفت قابل ملاحظه ای در بخش گردشگری خواهد کرد تا جایی که تا رتبه ۶ جهانی این کشور در بخش گردشگری ارتقاء یافته است. (کیانی، ۱۳۹۸). موقعیت جغرافیایی ترکیه است که هم به کشورهای خاورمیانه و هم کشورهای اروپایی نزدیک است. در سال ۲۰۱۸، رشد تولید ناخالص داخلی ترکیه بر حسب صنعت سفر و گردشگری این کشور ۱۵ درصد بوده که بسیار بالا و قابل ملاحظه است (ابوبنی و فروحی، ۱۳۹۸).

ایران

در سال ۲۰۱۸ سهم مستقیم گردشگری از تولید ناخالص داخلی در ایران ۱۰٫۷ میلیارد دلار معادل ۲٫۵ درصد از تولید ناخالص داخلی کل این کشور را تشکیل داده. ایران کشوری با قدمت بسیار زیاد در جنوب غربی آسیا و با مساحتی حدود ۱٫۶ میلیون کیلومتر مربع است. از نظر شرایط اقلیمی این کشور یکی از ده کشور برتر دنیا بوده که همین موضوع تأثیر مثبتی در صنعت گردشگری این کشور دارد. تنوع محیطی، این کشور را چهار فصل کرده، بطوری که در اوقاتی

از سال در بعضی از شهرها هوا سرد و زمستانی و در همان زمان در منطقه ای دیگر هوایی گرم و تابستانی دارد. وجود کوهستانهای زیبا و رودهای متعدد و دریاچه های خاص، دشتهای وسیع، چشمه های آب گرم، کویر و مواردی از این دست ایران را به عنوان یکی از کشورهای برجسته در این صنعت متمایز کرده است. ایران امکان استفاده از موقعیت استراتژیک خود به عنوان دروازه ای به بازارهای آسیای میانه را داشته و همچنین در جایگاه مسیر جاده ابریشم توانایی اتصال میان چین، آسیای مرکزی و غرب را دارد. از سوی دیگر ایران از جمله کشورهایی است که با تاریخ و تمدن چند هزارساله خود نظر هر گردشگری را جلب می کند. این کشور با یادگارهایی از دنیای کهن تاکنون ۲۳ اثر تاریخی و باستانی خود را در فهرست یونسکو به ثبت رسانده است (ابونی و فروحی، ۱۳۹۸).

جدول (شماره ۲) رتبه جهانی دو کشور ایران و ترکیه در رقابت پذیری گردشگری در سالهای ۲۰۱۷ و ۲۰۱۵

کشور	۲۰۱۷	۲۰۱۵	تغییر رتبه
ترکیه	۴۴	۴۴	۰
ایران	۹۷	۹۳	۴

منبع: اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران، ۱۳۹۸

۵- نتیجه گیری

در بسیاری از کشورها، یکی از منابع مهم ارزآوری درآمد از طریق گردشگری است. کشورهایی موجود است که با وجود موقعیت گذرگاهی و ارتباطی و نداشتن زمینه کافی در خصوص مکانها و فضاهای گردشگری، به شکل چشمگیری به ارزآوری از طریق گردشگری روی آورده اند. کشور ایران با وجود موقعیت ممتاز از لحاظ ترانزیتی و قرار گرفتن در چهار راه ارتباطی جهان و همچنین با وجود مستعد بودن در زمینه ی چشم اندازهای گردشگری و توریستی، متأسفانه آنطور که باید از این موقعیت و شرایط استثنایی بهره لازم را نبرده است. موقعیت گذرگاهی و ترانزیتی یکی از مولفه های جذب توریسم و رونق گردشگری است که ایران به شکل مطلوبی از این موقعیت برخوردار است و همواره در طول تاریخ شاهد این مورد بوده ایم که قرار گرفتن بر سر جاده ابریشم باعث جذب گردشگری در فضای جغرافیایی ایران شده است. کشور ایران با درک موقعیت گذرگاهی و ذاتی خود که سه قاره آسیا، اروپا و آفریقا را به هم پیوند می دهد و با داشتن جاذبه های گردشگری منحصر به فرد خود، می تواند با در نظر گرفتن زیرساخت ها و دستورالعمل ها در خصوص رشد و توسعه صنعت گردشگری جایگاه خود را در زمینه جذب گردشگر ارتقا دهد که مهمترین و پراهمیت ترین جنبه آن رشد و توسعه اقتصادی در زمینه های مختلف است. آمارهای موجود در زمینه جذب گردشگر در کشورهای حوزه خاومیانه و به خصوص کشور ترکیه که موقعیتی جغرافیایی مشابه ایران دارد، حاکی از آن است که

وضعیت بسیار مطلوبی را نسبت به ایران دارند. در نتیجه از این موقعیت ذاتی گذرگاهی که در جذب و رونق و توسعه گردشگری می‌تواند نقش بی‌بدیلی را ایفا کند باید نهایت استفاده را برد.

مراجع

- ✓ ابراهیم زاده، عیسی، دارابی، مرضیه و دارابی، ابوالفضل (۱۳۹۴). تحلیلی بر وضعیت امکانات و تهسیلات گردشگری شهر سمنان از منظر گردشگران با استفاده از آزمون پیرسون. نشریه پژوهشی و برنامه ریزی شهری، سال ششم، شماره ۲۲.
- ✓ ابونبی، آیدا و فروحی، شینم (۱۳۹۸). بررسی مسائل اقتصاد روز ایران. معاونت اقتصادی، اتاق بازرگانی، صنایع معادن و کشاورزی ایران.
- ✓ افشار، علی و قریشی، سید محمد (۱۳۹۳). امنیت و صنعت گردشگری و نقش آن بر صنایع تولیدی. سال سوم، شماره یازدهم.
- ✓ الوانی، سید مهدی و پیروز بخت، معصومه (۱۳۸۵). فرایند مدیریت جهانگردی. تهران، دفتر پژوهشهای فرهنگی.
- ✓ احمدی پرتوی، سحر (۱۳۸۹). عوامل موثر موفقیت بر ترانزیت جاده ای کالا از قلمرو جمهوری اسلامی ایران.
- ✓ اطاعت، جواد (۱۳۹۱). سیاست خارجه و توسعه ایران، انجمن ژئوپلیتیک ایران.
- ✓ اطاعت، جواد (۱۳۷۶). ژئوپلیتیک و سیاست خارجی ایران، تهران: نشر سفیر.
- ✓ حافظ نیا، محمدرضا (۱۳۹۶). اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک، چاپ پنجم، انتشارات پاپلی.
- ✓ حافظ نیا، محمدرضا (۱۳۹۵). جغرافیای سیاسی ایران، تهران: انتشارات سمت؛ چاپ هشتم.
- ✓ حشمتی پور، رسانا (۱۳۸۹). جاده ابریشم رهگشای توسعه گردشگری در کشورهای اسلامی. چهارمین کنگره بیت المللی جغرافیدانان جهان اسلام.
- ✓ جواد، رقیه (۱۳۹۲). سازمان جهانگردی و تاثیر آن بر توسعه گردشگری در دوره پهلوی دوم (۱۳۲۰-۱۳۵۷). فصلنامه تحقیقات تاریخی گنجینه اسناد، سال بیست و سوم.
- ✓ دوست خواه و اجاری، رضا (۱۳۹۴). شناسایی و رتبه بندی عوامل موثر بر ترانزیت جاده ای از کشور.
- ✓ رشنو، نبی الله (۱۳۹۱). الزامات ژئوپلیتیک در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران.
- ✓ رضوانی، علی اصغر (۱۳۷۴). جغرافیا و صنعت توریسم. تهران، دانشگاه پیام نور.
- ✓ رسول زاده اقدم، سید رسول؛ میرمحمد تبار، احمد؛ عدلی پور، صمد و زینی وند، یوسف (۱۳۹۵). فرصت ها و محدودیت های گردشگری در ایران. مطالعات جامعه شناسی، سال هشتم، شماره سی ام.
- ✓ رضا قلی زاده، مهدیه (۱۳۹۹). نقش حمل و نقل هوایی، هتل ها و رستوران ها در رابطه بین گردشگری و رشد اقتصادی. برنامه ریزی و توسعه گردشگری.
- ✓ رحیمی مقدم، جواد و شجاعی، افسانه (۱۳۹۲). نقش موقعیت ژئوپلیتیکی مرز مهران در توسعه پایدار گردشگری شهرستان مهران در استان ایلام. دومین همایش ملی گردشگری و طبیعت گردی ایران زمین.

- ✓ زینالی فرد، یاشار (۱۳۸۶)، ارائه الگوی بهینه مکان یابی مراکز تسهیلات دهی تجاری در کشورهای اکو و آسیای میانه.
- ✓ سقایی، مهدی؛ مزیدی، هاجر و سید رضایی، سید پدram (۱۳۹۹). تحلیل عوامل موثر بر رشد توسعه مناطق نمونه گردشگری از دیدگاه سرمایه گذاران؛ مطالعه موردی: مناطق نمونه گردشگری استان گلستان. مجله پژوهشهای نوین علوم جغرافیایی و شهرسازی. زمستان ۱۳۹۹، سال سوم، شماره ۲۷.
- ✓ شریفی کیا، محمد و بویه، چمران (۱۳۹۰)، موقعیت ترانزیتی و ژئوپلیتیکی سیستان و بلوچستان و استراتژی های نوین اقتصادی کشورهای حوزه خلیج فارس، چهارمین کنگره بین المللی جغرافیدانان جهان اسلام.
- ✓ کریمی دستنایی، طاهره (۱۳۹۵). آثار اقتصادی سفر و گردشگری در ایران.
- ✓ کریمی، پروش (۱۳۹۱). گردشگری موضوع علم جغرافیا. فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات جغرافیایی سپهر، دوره ۲۱، شماره هشتاد و دوم.
- ✓ کیانی، سجاد و کیانی، واحد (۱۳۹۸). مقایسه تحلیلی قشم و آنتالیا به منظور ارائه راهبردهای توسعه گردشگری. فصلنامه انسان و محیط زیست، شماره ۵۱.
- ✓ گودرزی، مهناز (۱۳۸۸)، ژئوپلیتیک انرژی در منطقه دریای مازندران (۲۰۰۸-۱۹۹۱) و اهمیت جمهوری اسلامی ایران، مطالعات اوراسیای مرکزی، سال دوم، شماره ۵.
- ✓ گرائیلی، ندا (۱۳۹۳). بررسی نقش امنیت و صنعت گردشگری و صنایع وابسته به آن. فصلنامه علمی تخصصی دانش انتظامی قزوین، سال سوم، شماره دهم.
- ✓ مرتضایی، شهید؛ مجتهدزاده، پیروز و عزتی، عزت الله (۱۳۹۸). دیپلماسی گردشگری و رونق گردشگری در منطقه مکران، مطالعه موردی: روابط ایران با همسایگان شرقی. فصلنامه علمی پژوهشی جغرافیا، سال نهم، شماره ۳.
- ✓ مستوفی الممالکی، رضا و رستم گورانی، ابراهیم (۱۳۸۷). توسعه جزایر خلیج فارس با تأکید بر صنعت گردشگری، مورد مطالعه: جزیره هرمز.
- ✓ موقر پاک، علی و قربانی، فاطمه (۱۳۹۷). جایگاه گردشگری در امنیت ملی و روند توسعه کشورها؛ مورد مطالعه: کشور ایران. فصلنامه فضایی گردشگری، سال هفتم، شماره ۲۶.
- ✓ نصرالهی، زهرا؛ جهانبازی، ندا و ناصری، طاهره (۱۳۹۳). فصلنامه علمی-پژوهشی مطالعات مدیریت گردشگری. سال نهم، شماره ۲۸.
- ✓ نظم فر، حسین و علی بخشی، آمنه (۱۳۹۹). آینده پژوهی برنامه ریزی توسعه گردشگری، نمونه موردی: استان اردبیل. مجله تحقیقات کاربردی، شماره ۶۳.
- ✓ نوری روستایی، مهدی (۱۳۹۷). بررسی نقش موقعیت گذرگاهی در قدرت ملی؛ مورد مطالعه: کشور ایران.
- ✓ نصر آزادانی، مسعود و عباسی، رئوف (۱۳۸۹) بررسی فرصتها و مشکلات ترانزیت ریلی و راهکارهایی برای بهبود مدیریت آن، دومین همایش ملی مهندسی عمران، دانشگاه آزاد خمینی شهر.
- ✓ عزت الله، عزتی (۱۳۹۳). جغرافیای استراتژیک ایران. تهران: انتشارات سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح. جلد اول.

- ✓ Albalate, Daniel, and Bel, Germa (2009). Tourism and Urban public
- ✓ Brasil). Estudios y perspectivas en turismo. ;22
- ✓ <https://www.semega.ir/Home/Tourism.->
- ✓ Longman dictionary of contemporary English(1988).-
- ✓ -Rise,steven(2014),middle East studies program.
- ✓ -Tomazzoni EL, Crosdales C, DelCarmen L(2013). Ciclo virtuoso de satisfacción de los turistas del evento Natal Luz y desarrollo turístico y socioeconómico de la ciudad de Gramado (Serra Gaúcha,
- ✓ transport: Holding demand pressare Under supply constaints, Tourism.
- ✓ Management, elsevir.
- ✓ UNWTO (2012). Tourism Highlights, World Tourism Organizatio.